

Léta učení

Rudolfa Steinera

Sergej O. Prokofjev

„Kdo byl Rudolf Steiner?“ To je otázka, která dříve nebo později vyvstane každému, kdo zná jeho díla na poli teoretickém nebo i praktickém, vyvstane nikoli ze zvědavosti, nýbrž proto, že je pln úžasu a úcty. Vždyť z těchto děl vyšly mimořádně podnětné a plodné impulzy. Hledáme-li prameny pro odpověď na tuto otázku, kdo byl Rudolf Steiner, nalézáme nejprve vzpomínky současníků, kteří se s Rudolfem Steinerem setkali a jejichž život se tímto setkáním úplně změnil, takže se jim při zpětném pohledu jejich život rozdělil na dobu před touto událostí a po ní. Zprostředkují nám působení, které vycházelo z Rudolfa Steinera, ono působení, které bylo stále naplněno teplem a utvářelo osud.

Jiní, životopisci, zdůrazňují fenomén jeho obrovského díla: 350 tištěných knih, 42 koncipovaných písemně, téměř 300 zachycujících mluvené slovo; potom ale i jeho epochální stavby, světově rozšířená pedagogika (waldorfské školy), anthroposofická medicína, biologicko-dynamické zemědělství, léčebná pedagogika, eurytmie, utváření řeči, mysterijní dramata a v neposlední řadě idea společenské obnovy: trojčlennost sociálního organismu.

Čím více se právě v tomto smyslu zabýváme jeho dílem a jeho životem, tím více jsme si vědomi, že moudrost, kterou naší době přinesl, prýští z pramenů, které teprve díky jemu a skrze něj počaly opět proudit; neboť on se nám ukazuje být vědomým občanem nejen našeho světa smyslového, nýbrž také onoho světa nadmyslového, který je základem tohoto světa smyslového. Poznáváme v něm zasvěcence. Neztrácíme ho však v témže okamžiku tím, že onu otázku „Kdo byl Rudolf Steiner?“, neklademe ještě hlouběji a pronikavěji?

Ze starých dějin a kusé tradice víme o velkých zasvěcencích minulosti. Život takových zasvěcenců se liší od života jiných lidí: Každá jednotlivost jejich života je smysluplná, prosta každé nahodilosti. Rozsáhlá zkušenost mnoha generací duchovně hledajících lidí, zkušenost celé kulturní epochy nalézá v nich svou nejvyšší syntézu a je tak pozdvižena na vyšší stupeň. Jejich život se stává vzorem také pro mnoho budoucích generací. Obrazy Zarathustry, Herma a Mojžíše září nám vstříc z hlubin minulosti jako podivuhodné hvězdy, jejich vliv ale můžeme sledovat po mnoho staletí i tisíciletí. Jsou tvůrci kultury, zakladatelé náboženství, jdou novými cestami. Ale od počátku křesťanské éry blednou jejich působivé životní obrazy a životní mýty, ustupují do stínu, jejich působnost mizí, zato se však vynořuje jaksi nová, více vnější, všeobecná kultura lidstva. Z prvních křesťanských staletí proniká k nám sice ještě zvěst o pravých zasvěcencích: o Mánesovi, Parsifalovi, Lohengrinovi, ale také o světcích. Působí ještě do jisté míry uprostřed lidí, nejsou však vždy uchopitelní osobně-biograficky.

Tušíme sice, že velcí zasvěcenci také působí dále, ve skrytu, za kulisami vnějších dějin. Tak víme o Christianu Rosenkreutzovi a o jiných. Ale nevystupují již ze skrytu mezi lidi. Blíže k naší přítomnosti nalézáme poslední dozvuk pravého vědění u evropských mystiků 16. až 18. století. Vystávají před námi postavy jako Paracelsus, Jakob Bohme, St. Martin a Swedenborg. Ale nejsou již žádnými zasvěcenci v přísném slova smyslu. A v 19. století? Bezprostřední zření do duchovních světů se stále více ztrácí, postava zasvěcence se zcela halí do závoje tajemství a mlčení.

Zatímco se přímý přístup k vyššímu světu jeví téměř úplně uzavřeným, vystupuje na rozhraní dvou staletí, od 19. století ke 20. století, - jako první paprsek nové světlé epochy uprostřed lidstva, tonoucího stále více v temnotě bezduchosti - Rudolf Steiner jako duchovní badatel. Až dosud neznámý proud světla „nových zjevení“ vylévá se do světa, zjevují se před námi nejhlubší tajemství křesťanské esoteriky a naplňují náš veškerý život novým smyslem a obsahem. Velcí zasvěcenci minulosti vystupují tím opět zřetelně ve svém lesku věčnosti a ve své velikosti. Z vybledlých postav starých tradic stávají se reálnými vůdci lidstva, jaksi jeho staršími bratry, kteří doprovázejí toto lidstvo nezměnitelně a stále na jeho duchovní cestě. Tak se Rudolf Steiner ukazuje být uskutečňovatelem okultně-křesťansko-rosikruciánských ideálů, neboť otvírá lidem z vnitřní svobody, s nasazením své celé bytosti, podnícen a prožnut impulzy ducha času Michaela, který právě nastupuje svou vládu, otvírá jim novou zasvěcovací cestu, přiměřenou době. Tuto cestu, která má člověka opět spojit se ztraceným světem bohů, včleňuje Rudolf Steiner do celkové kultury lidstva. Tím se stává tato cesta zasvěcení přístupnou každému jednotlivému člověku, namáhá-li se pochopit stará mysteriální slova, která dnes opět zaznívají z duchovních světů: „Změňte smýšlení, království nebeské se přiblížilo“.

Kdo byl Rudolf Steiner? Zda není život Rudolfa Steinera jako život všech velkých zasvěcenců mystériem, kterému se můžeme blížit jen s úctou? A nestává se jeho vlastní běh života pravzorem moderní cesty zasvěcení, té cesty, kterou by se mělo dát já každého člověka, plně vyvinuté v duši vědomé, dát se jí stejným pravzorovým gestem /Gebärde/? Již Friedrich Rittelmeyer, jeden z jeho současníků a žáků, který ho hluboce chápal, řekl: „Aniž o tom Rudolf Steiner mluvil, nabyl člověk dojmu, jak je takový život dlouho připravován, jak jsou v pravém okamžiku poslání nutní pomocníci, jak se vše spojuje k určitému konání, které zasahuje do dějin lidstva plno moudrosti a vědoucí. Vnější svět o tom nemá ani potuchy. Život vůdce lidstva, který má poslání v nejvyšší oblasti, je uměleckým dílem, na němž spolupracují lidé a andělé.“

Při pozorování života Rudolfa Steinera chceme se obezřele pokusit odhrnout poněkud závoj ze skrytých vrstev jeho života a z tajemství Vánoc roku 1923. Neboť v událostech oněch dnů spatřujeme jisté naplnění a současně nový počátek.

Vycházejíce ze skutečnosti, že Rudolf Steiner sám prošel cestu zasvěcení, přiměřenou naší době, od prvního až do posledního stupně, chceme hledat, jak se projevuje tajemství jeho života nejprve v jeho vlastních výročí, jak je nacházíme v jeho knihách a přednáškách. Omezíme se přitom na ony klíčové okamžiky a vztahy, které vrhají světlo do hlubších základů tohoto života a současně mohou odhalit novým způsobem Vánoční sjezd jako pravé mystérium Základního kamene naší doby. Vyvstane pak před námi nedílná souvislost mezi těmito dvěma mystérii, životopisem a Vánočním sjezdem, v nichž vládly od počátku pozemské a kosmické mocnosti.

Ve své první stěžejní poučce /Leitsatz/ vyslovuje Rudolf Steiner podstatu anthroposofické cesty zasvěcení takto: „Anthroposofie je cesta poznání, která by chtěla vést duchovno v člověku k duchovnu ve vesmíru“.

Konkrétně to znamená, že člověk, který jde touto cestou, má se učit prohlédat již zde v zemské sféře stále více a více vědomě kosmické síly a zákony, jež pocházejí z božsko-duchovního světa a nevědomě v něm vládou. Zároveň má ale člověk uspořádat také svůj vlastní život až do nej bezvýznamnějších všedností svého jednání jako výraz kosmických vzájemných vztahů. V poznání se proměňuje a rozšiřuje, blíží se tak stupeň po stupni svému původu a tím vysoké duchovní bytosti, Kristu, která se spojila od mystéria Golgoty se zemskou sférou. V reálném setkání s Kristem se naplňuje celá předchozí cesta školení, jak byla uskutečněna jako pravzor či praobraz /Urbild/ Rudolfem Steinerem. Tímto setkáním s Kristem se stal žák učitelem; jako osobní svědek a služebník Krista může nyní otevřeně předstoupit před celý svět, může sám vést duše k oněm svátým branám, jimiž se Duch svátý, Kristem poslaný, vylévá ke spáse budoucího zemského vývoje.

Prvky této nové anthroposofické cesty zasvěcení nalzáme také ve starších, rosikruciánských tradicích. Tak středověcí rosikruciáni již věděli o souvislosti určitých stupňů duchovní cesty s jistými životními věky. První životní etapu, kterou počítali až do 21. roku, nazývali léty učení, druhou, od 21. - 42. roku, nazývali léty tovaryšskými a třetí, po 42. roku, epochou mistrovskou.“

Rudolf Steiner nazývá jednou první epochu, od narození až k 21. roku, životním úsekem, v němž vystupují „karmické požadavky“. Epocha od 21. - 42. roku je mu „epochou sluneční“. V této době života prožívá obyčejný člověk sice nevědomě, zasvěcenec však úplně vědomě „vnitřní mystérium svého já“, to je v obsáhlém slova smyslu „podstatu slunečního mystéria“. Přirozeně vystupuje v člověku první prožitek já dlouho před 21. rokem, ale prožít vnitřní bytostnost vlastního já v jeho kosmických vztazích ke Slunci, to je pro duchovního žáka možné teprve od tohoto věku. A konečně je třetí epocha „dobou realizace“, kdy zasvěcenec může předstoupit před lidstvo jako učitel, protože nyní dožrál pro své duchovní poslání a může začít s jeho „naplňováním“. Rudolf Steiner sám řekl na počátku této třetí epochy svého života: „Dosahl jsem nyní také čtyřicátého roku věku, před jehož dosažením nikdo ve smyslu Mistrů nesmí vystupovat veřejně jako učitel okultismu. (Vždy, když někdo učí dříve, je to omyl.)“

Každá z těchto tří velkých epoch se dělí na tři menší po sedmi letech. Častěji popisuje Rudolf Steiner ve svých knihách a ve svých přednáškách kosmické zákonitosti, které tvoří duchovní základy lidského života a které v něm působí jako sedmiletý rytmus. Pro nás jsou zde zvláště důležité tři zákonitosti: vývoj devíti bytostných článků člověka v souvislosti s postupem kulturních epoch lidstva od atlantické doby a vliv, který byl vždy vykonáván určitou planetou na tento společný vývoj.

Můžeme tyto vztahy podat schematicky takto:

Věk / stvoře	bytovost / člověk	kulturní epochy	planetařní sféry
1 - 7	fyzické tělo	Atlantida	Měsíc
7 - 14	éterické tělo	staroindická epocha	Merkur
14 - 21	astrální tělo	staroperská epocha	Venuše
21 - 28	duše počitková	babylonsko-čkaldejská -egyptská epocha	
28 - 35	duše rozumu nebo srdce ¹	řecko-latinští epocha	Slnce
35 - 42	duše uvědomující	přírodní epocha	
42 - 49	duchovní já (uvěbyť)	germánsko- slovanská epocha	Mars
49 - 56	životní duch (duch oživující)	americká epocha	Jupiter
56 - 63	duchovní člověk	-	Saturn

Potom působí na člověka celý kosmos obklopující naši sluneční soustavu (GA 243).

Těmto vývojovým zákonům podléhá každý člověk, také zasvěcenec, pro něho však znamenají ještě více, pro něho se stávají období života ve sférách inspirace „diferencovanými poznávajícími orgány“. Pohlíží-li snad v inspiraci na svůj život mezi 14. - 21. rokem, zjevuje se mu za prvé podstata lidského astrálního těla vzhledem k jeho kosmickému původu, za druhé podstata staroperské kultury a jejích tajemství jakožto kultury, která vyvinula především lidské tělo astrální, a konečně tajemství sféry Venuše a jejích bytostí.

Rudolf Steiner zdůrazňuje: „Jsme dnes totiž v iniciaci závislí v jistém smyslu na svém věku“. Zcela konkrétně to popisuje 1. června 1924 ve Stuttgartu: „Vidět však z vlastního zření věci [které se dějí ve sféře Saturnu] v souvislosti můžeme teprve, když překročíme 63. rok života. Nyní pochopíte, proč teprve nyní mluvím o něčem, co souvisí se saturnským bytím.

Těmito slovy ukazuje nám Rudolf Steiner na úlohu, kterou v jeho vlastním životě hrají různé epochy vzhledem k poznávání určitých kosmických tajemství. Proto nám pozorování osobního vývoje Rudolfa Steinera ve spojení se sedmiletými jeho života nepochybně pomůže k tomu, abychom získali hlubší porozumění pro jeho individualitu, jeho poslání a jeho nauku.

Hlavním pramenem při pozorování života Rudolfa Steinera je jeho autobiografie, kterou napsal v letech 1923-1925 a nazval ji Můj běh života. Přes velmi lehce srozumitelnou formu líčení obsahuje však tato autobiografie četné poukazy na skryté síly vývoje, které působily v pozemském životě Rudolfa Steinera. Proto jsme se snažili přijímat každé slovo s největší pozorností a při líčení určitých zážitků zvláště mít na zřeteli každý poukaz na epochy nebo životní věk. Čteme-li takto se snahou vcítit se, můžeme pocítit v četných řádcích onu hlubokou esoteriku, která je pravým fundamentem tohoto života.

Podstatnou pomocí pro porozumění prvního sedmiletí v životě Rudolfa Steinera jako vůbec životních let každého člověka může být popis této epochy v brožuře Výchova dítěte z hlediska duchovní vědy. Rudolf Steiner tam praví, že až do sedmi let je u každého dítěte budováno tělo fyzické. V této epoše formují vnější zážitky a vlivy, jaksi zvenčí, ještě velmi plastickou tělesnost dítěte v nástroj jeho vůle, jež se potom ve všech epochách pozdějšího života bude realizovat. „Neboť takováto vůle musí mít oporu v plně vyvinutých formách fyzického těla.“

Působí tak všechny vnější dojmy, celé okolí dítěte, v tomto věku nevědomě na jeho tělesnost, takže v další době může být oporou pro volní impulzy, které se v této epoše zakládají, ale teprve mnohem později plně vstupují do vědomí a uskutečňují se. Proto může být každé dění během tohoto životního období pokládáno za něco základního, symptomatického pro volní impulzy člověka vyvíjející se v další době.

Rudolf Steiner se narodil 27. února 1861 v Kraljevci (dnes republika Chorvatsko), v malém místě v oné oblasti, která leží mezi střední a východní Evropou, kdežto jeho rodiče sami přišli z Dolního Rakouska. „Tak se stalo, že mé místo narození je daleko od krajiny, z níž pocházím.“¹⁰) Tak mluví Rudolf Steiner sám v popisu svého života o nesrovnalosti mezi vlivy své dědičnosti a svého místa narození. Rudolf Steiner pochází z dědičného proudu střední Evropy, který je nositelem 5. poatlantické epochy a zvláště impulzu já. Přece se však rodí na hranici Východní Evropy, kde se má vyvinout v budoucí, 6. poatlantické kulturní epoše kultura duchovního já (svěbytí), vyššího já člověka. Tak mluví již fyzická konstelace narození Rudolfa Steinera o jeho poslání razit cestu od pozemského já člověka k jeho pravému vyššímu já. A smíme opravdu myslet na tuto konstelaci narození Rudolfa Steinera jako na nejhlubší obraz jeho základního impulzu, jako na obraz, který je mu vtisknuto až do jeho tělesnosti.

Později, v jedné přednášce pro Rusy, mluví o duchovním významu svého místa narození těmito slovy: „Je to symbolický údaj, moji milí teosofičtí přátelé, ale řečeno symbolicky - potřeboval jsem jen dát se vést tím, co existovalo jako bezprostřední impulz v přítomné inkarnaci, nechápejte to špatně, je to opět jen sdělením skutečnosti Ti, kdo byli vnějšími nositeli například oné krve, z níž pocházím, pocházeli z německých krajín Rakouska; tu jsem se nemohl narodit. Já sám jsem se narodil v slovanské krajině, v krajině, která byla úplně cizí celému prostředí a celému zvláštnímu rázu, z něhož pocházeli moji předkové. Tak se mi vtisklo - chci to uvést jen symbolicky - samo sebou při východisku mé současné inkarnace symbolicky, že jsme ve střední Evropě byli povoláni odloučit si teosofii od každého speciálního zájmu ...“.

V roce 1863 odešli rodiče Rudolfa Steinera do malé železniční stanice v Pottschachu v Dolním Rakousku. V tomto místě na úpatí Alp s jeho divokým okolím tráví největší část prvního sedmiletí svého života. Nejsilnější dojmy činí v této době na jedné straně krása a vznešenost okolní přírody, na druhé straně malý svět železniční stanice, kde pracuje jeho otec.

Tak vstupuje do života Rudolfa Steinera od prvního dětství mocně protiklad přírody a techniky, v hlubším smyslu ducha a hmoty, jako dvě až dosud neslučitelné světové oblasti. Tento protiklad se vtiskuje do vědomí dítěte, ještě více ale do jeho podvědomí, kde, připravuje opět další cestu Rudolfa Steinera, vyvolává jaksi úsilí, aby sjednotil tento protiklad ve vyšší syntéze.

Podle sdělení Rudolfa Steinera se může v tomto protikladu přírody a techniky spatřovat také dvojí působení měsíčních sil, za prvé prostřednictvím přírodních duchů, kteří většinou vznikli za starého měsíčního vývoje a mají za úkol přinést na Zemi impulzy kosmické moudrosti, které bylo dosaženo na starém Měsíci, což se především vyjadřuje v kráse přírody, která je proniknuta vysokou moudrostí; za druhé mají tyto elementární duchové za protivníky přírodní démony, kteří především působí v technických vynálezech, jež vyvíjí člověk, na což poukazuje Rudolf Steiner například v přednáškách o Pátém evangeliu. Popisuje tam, jak za doby zatmění Slunce měsíční démoni vycházejí ven z techniky vytvořené člověkem. Tak vidíme, že nejsilnější dojmy, které Rudolf Steiner přijímá v této epoše, jsou bezprostředně spojeny se skrytě působícími měsíčními silami v jeho okolí.

Konečně je ještě třeba jmenovat důležitou událost v této životní epoše Rudolfa Steinera, na kterou se také může pohlížet jako na proročnou předzvěst jeho budoucího poslání: první

zážitek o hranicích poznání a současně přání, aby tyto hranice překonal, v souvislosti s přádelnou dítěti nepřístupnou, kam často viděl zmizet železniční vagóny, do níž mu ale osobně nebylo možno vstoupit.

Když se srovnává, jak Rudolf Steiner popisuje svých prvních čtrnáct let ve své autobiografii, s tím, co později vysvětlil v brožuře *Výchova dítěte z hlediska duchovní vědy*, můžeme nalézt až do nejmenších detailů podivuhodnou vnitřní shodu. V této brožuře mluví Rudolf Steiner o tom, jak je třeba dítě vychovávat přiměřeně kosmickým zákonům a silám, které v něm v této době objektivně působí. On sám mohl potom v dospělosti jasnovidně zřít tyto síly, které díky karmicky předurčenému průběhu událostí v jeho dětství a mládí působily na něho zcela bez překážek. Tak se dají najít, když čteme autobiografii Rudolfa Steinera až k jeho 14. roku, v událostech tam líčených, zárodky pro téměř všechny později se vynořující principy anthroposofické pedagogiky.

Druhá epocha v životě Rudolfa Steinera počíná roku 1868 s přesídlením jeho rodičů do Neudórfu v Burgenlandu. V tomto roce je Rudolf Steiner sedmiletý, mezník ve vývoji každého dítěte, jelikož se nyní rodí éterické tělo. Éterické tělo je po fyzickém těle prvním nadmyslovým článkem člověka, který se až do této doby pomalu odděloval od svých éterických schrán a začíná teď vést samostatný život.

Pro Rudolfa Steinera je tento vnitřní proces, „narození“ jeho prvního nadmyslového článku současně počátkem nadmyslového prožívání. Krátce před odchodem z Pottschachu prožívá ve staniční budově, jak se mu zjevuje příbuzná, která v témže okamžiku, daleko od něho vzdálená, zemřela. O tom mluví sám 16. února 1913 v jedné berlínské přednášce a sděluje, že to byl jeho první jasnovidný zážitek. Charakteristické přitom je, že Rudolf Steiner tu měl éterický zážitek, jelikož v okamžiku smrti a v několika málo dalších dnech je duše zemřelého v duchovním světě ještě zahalena éterickým tělem. Od této doby se však zjevuje Rudolfu Steinerovi také celý svět elementárních duchů přírody. Proto praví později v téže přednášce o svém tehdejší životě: „A chlapec žil asi od té doby s duchy přírody, kteří jsou v takovéto krajině zcela obzvláště k spatření, s bytostmi působícími za věcmi, stejným způsobem, jak dával na sebe působit vnějšímu světu.“ O důsledcích těchto prvních nadmyslových zážitků mluví Rudolf Steiner také ve své autobiografii, kde zřetelně uvádí souvislost s počátkem druhého sedmiletí: „Měl jsem dvě představy, které byly sice neurčité, ale které již před mým osmým rokem hrály v mém duševním životě velkou úlohu. Rozeznával jsem věci a bytosti, které lidé vidí*, a takové, které lidé nevidí.“

Během dalších let, po přesídlení do Neudórfu, roste intenzita zkušenosti života v duchovním světě, takže brzy o sobě může říci: „Jen to musím též říci: Žil jsem rád v tomto světě. Neboť bych musel pociťovat smyslový svět jako duchovní temnotu kolem sebe, kdybych neobdržel světlo z této strany.“ V těchto slovech můžeme také spatřovat změny v jasnozření, které se udály v dalších letech. Přinesly s sebou mnohem intimnější, osobnější prožívání přírody v Neudórfu, než tomu bylo v Pottschachu. Když srovnáme popis obou krajin v autobiografii, potom můžeme živě cítit rozdíl. Charakter tohoto intenzivního a duchovně-vědomého života s přírodou v Neudórfu vlil Rudolf Steiner později do poetické formy v mysterijním dramatu *Zkouška duše* (5. obraz) ve vypravování Felicie Baldové.

Ve *Výchově dítěte* podtrhuje Rudolf Steiner, že pro vývoj dítěte ve druhém sedmiletí má zvláště velký význam život s přírodou, tak jako život s uměním a náboženstvím. Vše, co je v této epoše v tomto ohledu promeškáno, nelze později dohonit a projevuje se to jako ta nebo

ona nepravidelnost ve vývoji éterického těla, což má opět za následek nedostatky charakteru nebo defekty v emocionální sféře nebo ve všeobecném zdravotním stavu v celém pozdějším životě. Uvážíme-li to, je obzvláště působivé, jak Rudolf Steiner právě v této době přijímá první impulzy umění, jakož i impulzy náboženství. Neboť se stává, v protikladu k životnímu způsobu své rodiny, ministrantem v kostele v Neudorfu, kde prožívá neobvykle silně nadmyslový element katolické mše. Na druhé straně přijímá první umělecké impulzy od učitele geometrie ve své škole. „Vděčím mu také jinak za mnohé. Přinesl mi umělecký element. Hrál na housle a klavír. A hodně kreslil; obojí mě k němu silně přitahovalo ... Zejména kreslení miloval; dal mi podnět, abych již v devíti letech kreslil uhly.“

O něco později seznamuje lékař Vídeňského Nového města Rudolfa Steinera s velkými reprezentanty německé literatury: Goethem, Schillerem, Lessingem - a na druhé straně duchovní z Neudorfu ho seznamuje s Koperníkovou světovou soustavou, což, jak je známo z přednášek Rudolfa Steinera, představuje fyzicko-éterický obraz vesmíru, na rozdíl od Ptolemaiovy soustavy, jež je jeho obrazem astrálním.

Že se s vývojem éterického těla spojují pro dorůstajícího chlapce v této době také nové sociální vztahy, to můžeme prožít, když čteme, jak Rudolf Steiner potkával při sbírání dřeva rolníky té krajiny, jak mu sdělovali ve svých rozhovorech své životní zkušenosti a přitom často „nedbali toho, že měli před sebou dítě“.

Vedle těchto setkání s lidmi měl Rudolf Steiner v této epoše ještě setkání zcela jiného druhu, setkání s geometrií. Dítě, které bylo až do této doby zcela osamělé při svém vnímání duchovního světa a které trpělo nemožností zdůvodnit je vnitřně objektivně, získává nyní pomocí geometrie vnitřní důkaz o zákonitosti, která vládne právě tak v nadmyslových jako ve smyslových zážitcích. „Skutečnost duchovního světa byla pro mne tak jistá jako skutečnost světa smyslového. Potřeboval jsem však jakési ospravedlnění tohoto předpokladu. Chtěl jsem, abych si mohl říci, že zážitek z duchovního světa je právě tak málo klamem jako zážitek světa smyslového. U geometrie jsem si řekl, že zde smíme něco vědět, co jen duše sama prožívá svou vlastní silou; v tomto pocitu jsem našel ospravedlnění mluvit o duchovním světě, který jsem prožíval, právě tak jako o světě smyslovém.“

Přitom se musí říci, že geometrické formy souzní zvláště dobře s určitými proudy éterického těla, jehož síly se rády ožívují při vnitřním pozorování oněch forem. Proto říká Rudolf Steiner, „že se může žít duševně ve vytváření čistě vnitřně nahlížených formách, bez dojmů zevních smyslů, to mi stačilo pro nejvyšší uspokojení“. Geometrie éterického těla, která se může žít „bez dojmů vnějších smyslů“ a která se smyslovou geometrií přesně koresponduje, ta mu přinesla pravou radost: „Vím, že jsem u geometrie poznal poprvé štěstí.“

Ale z tohoto zážitku geometrie vyrostly mu již v nejbližší periodě jeho života konkrétní úkoly, a zde je počátek důležité zvláštnosti jeho budoucího poslání. „Ve svém poměru ke geometrii jsem musil spatřovat první zárodky nazírání, které se u mě pozvolna vyvíjelo. Žilo ve mně již více nebo méně nevědomě během dětství a přijalo kolem dvacátého roku určitou plně vědomou podobu“. O tomto zření řekl: „Cítil jsem, že musíme v sobě nosit vědění o duchovním světě tak jako geometrii“.

Je úžasné, jaké světlo vrhají tato slova na další cestu Rudolfa Steinera, který postavil jako první v dějinách duchovního bádání lidstva duchovní vědění na objektivně vědecké základy a tím založil vědu o duchu.

Asi do středu této epochy spadá ještě jedna podstatná událost, jeho vstup v roce 1872 na gymnázium, nýbrž do reálky ve Vídeňském Novém městě. Nazíráno zevně uskutečnilo se toto rozhodnutí na přání otce, který ho chtěl mít železničním inženýrem. Nazíráno vnitřně byl však v této události hluboký karmický smysl, který Rudolf Steiner vysvětlil teprve o půl století později v přednášce ze dne 19. července 1924 v Arnheimu. V této přednášce řekl, že kdyby byl tehdy přišel do gymnázia ve Vídeňském Novém městě, které bylo vedeno cisterciáky, byl by se jistě stal knězem v tomto řádu. Tak má také tato událost určující význam pro budoucí cestu Rudolfa Steinera, který měl nalézt zcela v duchu nastupující nové epochy Michaelovy, ne zevně, nýbrž z nitra, z plné vnitřní svobody svůj vlastní, hluboce vnitřní poměr ke Kristu, nenavazující na žádnou historickou tradici, nebo jinak řečeno, který měl vybojovat přístup ke Kristovu impulzu bezprostředně v oné sféře, kde je duchovno nepopíratelnou realitou.

Také do těchto let na reálce spadají důležité události. Jednu můžeme nazvat prvním samostatným pokusem Rudolfa Steinera vstoupit do kůže materialistického draka, aby ho poznal z nitra, aby z vnitřního vycítění splnil to, na co mu poukáže o sedm let později jeho učitel jako na jeho nejdůležitější úlohu v jeho celém duchovním poslání. To se uskutečnilo, když poznal článek ředitele reálky „Přitažlivá síla pozorována jako působení pohybu“ a později jeho knihu s tímž námětem. Tento článek, který vzešel z čistě materialistických impulzů epochy a kterému nemohl Rudolf Steiner v této době plně porozumět, jelikož obsahoval vyšší matematiku, probudil v něm hlubokou touhu porozumět mu: „Neměl jsem v sobě nic, co by mě nějak nutilo k tomu, abych se přiznával k tomuto názoru; ale měl jsem pocit, že to bude mít pro mne velký význam, když budu rozumět tomu, co je takto vysloveno“. Tak procitlo již na počátku jeho životní cesty přání poznat síly epochy, které chtějí v budoucnosti na sebe strhnout vládu nad lidstvem.

Jiným důležitým zážitkem v této epoše bylo setkání s učitelem deskriptivní geometrie, o němž bude Rudolf Steiner podrobněji hovořit v karmických přednáškách. Zde vidíme, jak ještě jednou prožil svůj vztah ke geometrii, nyní však ne étericky-obrazně, nýbrž více v rovině myšlenkově vědomé, což v něm vzbudilo, jelikož se současně seznámil se základy matematiky a fyziky, intenzivní přání „přiblížit se přírodě, abych tak získal postoj k duchovnímu světu, který stál přede mnou v samozřejmém nazírání“. V tom je již náznak přechodu k třetí epoše, na jejíž počátek můžeme položit slova: „Řekl jsem si, že se přece můžeme vyrovnat s duševním prožíváním duchovního světa jen tehdy, když se myšlení zformuje v sobě tak, že může dospět k podstatě přírodních jevů.“

Teprve v této době počíná také Rudolf Steiner vyrovnávat se úspěšně s vyučovacími předměty: „Teprve v druhém pololetí druhé [třídy] to šlo lépe. Tu jsem se stal teprve dobrým žákem“. To se stalo, když mu bylo 14 let. V té době také počíná pomalu ovládat německý pravopis. Ve svých karmických přednáškách říká později, jak nesmírně mnoho znamenalo pro jeho okultní vývoj, že se naučil teprve tak pozdě psát správným pravopisem.

V této druhé epoše, která je ve znamení Merkuru, jehož síly především utvářejí éterické tělo a tím pozdější fyzické zdraví člověka, byl nejspíše také položen základ pro jeho dobré fyzické zdraví patrně každodenní cestou z Vídeňského Nového města do Neudorfu po celou dobu, kdy navštěvoval reálku (1872-1879). Později řekl o těchto pěších pochodech, které musel vykonávat v zimě hluboce zasněženými poli téměř bez cesty: „Nemohu říci jinak, než je to má víra, že jistý stupeň zdraví, který nyní mám, vyplývá snad z ostatního namáhání, které

bylo spojeno s návštěvou reálky. „Ze sedmi let strávených na reálce byly tři ještě pod přímým vlivem sil Merkuru.

Nyní počíná třetí epocha v životě Rudolfa Steinera. V této epoše počíná mladý člověk, tak se to líčí ve Výchově dítěte, s konečným rozvojem a osamostatněním vlastního myšlenkového života. Sklon vypěstovat síly myšlení je jedním z rozhodujících rysů této fáze, jelikož v této době vládnu síly Venušiny a vyvíjí se astrální tělo, které je v člověku nositelem sil myšlení. Pro Rudolfa Steinera počíná tato epocha jeho života tím, že se zvláště intenzivně zabývá Kantem, jehož hlavní dílo, Kritika čistého rozumu, mu přichází do rukou ve čtrnáctém roku. Skrze Kanta předstupují před něho základní otázky, které souvisí s podstatou myšlení, s jeho úlohou v lidském vývoji, s jeho možnostmi, ale také s problémy překonání oněch hranic poznání, u nichž Kantova filozofie a s ní celá západoevropská kultura zůstala stát. „O prázdninách jsem usilovně pokračoval ve čtení Kanta. Četl jsem mnohou stránku více než dvacetkrát za sebou. Chtěl jsem dospět k úsudku o tom, jaký je vztah lidského myšlení ke tvořivému působení přírody.“ V těchto slovech se již naznačuje ono myšlení, které Rudolfa Steinera později přivádí k jeho Filozofii svobody, k prožívání skutečnosti světa, která vzhází ze spojení ideje a vnímání.

„Na druhé straně jsem se nepřetržitě zaměstnával otázkou, kam až sahá schopnost lidského myšlení. Cítil jsem, že myšlení může být vypěstováno v sílu, která věci a děje světa skutečně v sobě pojímá/in sich fasst“. Tím se vyjadřuje, jak v této době začíná zápasit o nové myšlení, které má vybojovat pro celé lidstvo. Od této doby zaujímají problémy myšlení ve všech svých aspektech centrální postavení v jeho celém duchovním bádání: Jak lze myšlení proměnit a zesílit tak, aby se stalo vhodným prostředkem pro vniknutí do nadmyslových světů, a současně oporou, která propůjčuje nadmyslovému bádání tutěž autentičnost, jaká tkví v pravdě matematické? Ale takový boj o podstatu myšlení ho vedl nevyhnutelně k onomu druhu pozorování, při němž již myšlení samo počíná poukazovat na svůj vyšší zdroj, na otázku po lidském já, která teprve může vrhnout světlo na jeho tajemství a možnosti. Tak se připravoval významný obrat ve vývoji Rudolfa Steinera: přechod od problémů myšlení k problémům já, od Kanta k Fichtemu. Přesně ve čtrnácti letech počíná Rudolf Steiner ale také svou „více než patnáctiletou činnost jako vychovatel a soukromý učitel“. Tím mu byla dána možnost přijít zcela bezprostředně do styku s vývojovými procesy duševních sil člověka, které jsou hlavně spojeny s astrálním tělem: „... byl jsem nucen zabývat se ve svém dřívějším věku praktickou psychologií. Poznával jsem těžkosti lidského duševního vývoje na svých žácích“.

Tak se blížil Rudolf Steiner pozvolna k roku 1879, počátku nové michaelské epochy, té epochy, od níž měl přijít nový proud nadmyslových zjevení z výšin sluneční sféry k lidstvu, aby mu dal impulz pro duchovní obnovení. Poté co Michael, mocný sluneční archanděl, přemohl odpůrci mocnosti v duchovním světě, musí lidstvo pozvolna vykonat pro zemskou sféru totěž podle pravzoru praobrazu vítězství Michaelova nad drakem. Aby se tohoto vítězství dosáhlo, musí dnes člověk vypudit působení odpůřčích mocností především z myšlení, z rozumu, který klesl tak hluboko do materialismu, a spiritualizováním myšlení dosáhnout spojení se sférou Michaelovou, aby byla na základě tohoto nového spojení s duchem založena vpravdě spirituální kultura. Tak nás nemůže udivit, že tento rok, který je tak důležitý pro celý vývoj lidstva na Zemi, měl velký význam také ve vnitřním vývoji Rudolfa Steinera.

V roce 1879 přestěhovali se rodiče do Inzersdorfu u Vídně. V létě tohoto roku poznal na počátku svého studia ve Vídni dílo Fichteho a vyvstala mu otázka: Co je to já? To je základní problém západního duchovního života. Hledání odpovědi se stává směrodatným pro jeho další činnost.

Poslání Rudolfa Steinera můžeme spatřovat v tom, že založil duchovní vědu jako vědu o vyšším já člověka a ukázal k němu cestu. Nej důležitější vymožeností, aby se duchovní věda uskutečnila, bylo v oné době nové nazírání o podstatě „já“: „Moje úsilí o přírodovědecké pojmy přivedlo mne nakonec k tomu, vidět v činnosti lidského jedině možné východisko pro pravé poznání“ Ale takový názor o centrálním významu já v poznávacím procesu postavilo Rudolfa Steinera ještě před jinou úlohu: najít opět cestu od „já“ ke světu, k přírodě, což formuloval Rudolf Steiner později, pohlížeje zpět na tuto dobu, takto: „Předtím jsem se trápil tím, abych našel pojmy pro přírodní jevy, z nichž by se mohl najít pojem pro „já“. Nyní jsem chtěl obráceně z já vniknout do vývoje přírody. Duch a příroda stály tehdy ve svém plném protikladu před mou duší. Svět duchovních bytostí pro mě existoval. Že já, které je samo duchem, žije ve světě duchů, to bylo pro mne bezprostředním nazíráním. Příroda ale nechtěla do tohoto prožívaného duchovního světa vstoupit.“ Těmito slovy poukazuje Rudolf Steiner zřetelně na jinou, důležitou stránku svého budoucího pozemského poslání: sjednotit přírodu a ducha impulzem já a tím založit cestu ke spiritualizování kultury lidstva. Tento cíl vyžaduje téměř nadlidské úsilí a Rudolf Steiner ho dosáhne teprve ve 40. roku, když současně nastala pro něho doba, aby vystoupil před svět jako učitel.

Není náhodou, že se Rudolf Steiner těmito dvěma základními úkoly svého budoucího poslání v souvislosti s impulzem já začal zabývat právě v roce 1879, v roce začátku nové Michaelovy epochy, neboť duchovní události, které se v této době uskutečňují za zemskými jevy, jsou tak významné, že se musí zrcadlit také v zemské sféře, ve světě lidí. Také pro archanděla Michaela je, jak víme od Rudolfa Steinera, ta skutečnost, že opět bere na sebe vedení lidstva, hluboce významnou událostí, obratem v jeho vlastním vývoji, obratem, který ho od té doby spojuje zvláštním způsobem se zemským vývojem. Rudolf Steiner popisuje tento duchovní proces v přednášce ze dne 17. února 1918 v Mnichově těmito slovy: „Když ještě zcela nenadešel střed 19. století, tak na počátku čtyřicátých let 19. století, tu se připravoval... archanděl Michael stát se postupně z pouhého archanděla Duchem času, dosáhnout takového vývoje, aby mohl zasahovat do života lidí nejen z hlediska nadzemskosti, nýbrž bezprostředně ze stanoviska pozemskosti.“

Z různých popisů, které dal Rudolf Steiner o třech nižších hierarchiích, víme, že andělé vyvinuli duchovní já (či duchovní své- bytí) a mají zvláštní vztah k lidskému tělu astrálnímu, archandělé k tělu éterickému a archeové - Duchové času - k tělu fyzickému, jelikož vystoupili již k duchovnímu člověku. Tak se musí Michael pozvednout až k hodnosti Ducha času, aby mohl působit na celého člověka až k jeho fyzickému tělu, nebo, jak Rudolf Steiner praví, aby se mohl odebrat dolů do pozemské sféry.

Ale s tímto sestupem Michaela až do zemské sféry je spojeno ještě něco jiného. Rudolf Steiner popisuje (v přednášce ze dne 2. června 1907), jak se přirozená podstata bytostí z hierarchie archeů skládá ze sedmi článků, jejichž nejnižší je ten, který odpovídá čtvrtému bytostnému článku člověka: principu já. To souvisí s tím, že

archeové, kteří se mohou nazývat dle duchovědecké terminologie také Duchy osobnosti, jsou v našem kosmu prvními bytostmi já, kteří již na starém Saturnu prodělali svůj „stupeň

lidství“ a v této době vložili do zárodku lidského fyzického těla, vytvořeného hierarchií Trůnů, dispozici k vývoji já v zemské epoše. Když si nyní uvědomíme, že se Michael ve svém novém úřadě jako Duch času, to znamená jako bytost, jejímž nejnižším článkem je princip já, odebírá do zemské sféry, tedy bezprostředně tam, kde je od staré lemurské doby já každého jednotlivého člověka,28) pak můžeme říci: Tento sestup, který se uskutečnil v roce 1879, dává Michaelovi také možnost, aby jakožto Duch času dosáhl já člověka ze své vlastní oblasti. Všechny otázky, které se v člověku vynořují stran tajemství já, inspiruje Michael od roku 1879 ze sféry, která bezprostředně hraničí se Zemí. Tak můžeme říci: Zážitky Rudolfa Steinera v roce 1879 v souvislosti s problémy já, jak byly shora popsány, které jsou nerozlučně spojeny s jeho dalším posláním - jsou přímým výsledkem inspirace, které přijímá v této době od Michaela samého.

Ale tento rok, který je pro lidstvo tak významný a který spadá asi do středu třetího životního úseku Rudolfa Steinera, onoho sedmiletí, v němž člověk především vyvíjí síly astrálního těla a začíná si jich být vědom, tento rok mu nepřináší jen centrální prožívání problému já, nýbrž také mimořádně významné okultní zážitky. Mluví o tom více ve vnější formě takto: Pracoval jsem nyní [v létě 1879] stále vědoměji na tom, abych vžil bezprostřední nazírání, které jsem měl o duchovním světě, do formy myšlenek. V těchto slovech můžeme již cítit ráz nového jasnozření Michaelovy epochy. O předmětu svého duchovního zření oné doby mluví Rudolf Steiner v rukopise z Barru: „Do této doby [epochy seznámení se s Fichtem, to je do roku 1879] spadala - a to náleží již k vnějším okultním vlivům - plná jasnost o představě času. Toto poznání nesouviselo vůbec se studiem a bylo řízeno zcela z okultního života. Bylo to poznání, že existuje k evoluci jdoucí kupředu evoluce interferující, jdoucí zpět - okultně-astrální. Toto poznání je podmínkou pro duchovní zření.“ Když učinil tento rozhodující krok na své duchovní cestě, byla také plně vyvinuta schopnost sledovat zemřelé za smrt: „Zřel jsem... duchovní svět jako skutečnost. Se vši názorností se mi zjevovala u každého člověka jeho duchovní individualita ... Zemřelého člověka jsem dále sledoval na jeho cestě do duchovního světa.“

Když si takto stanovil životní úkol ze svých vlastních sil a dosáhl zralosti ve vědomém vývoji těchto sil, které byly nutné pro jeho uskutečnění, byl žák připraven potkat posla učitele, neboť, takto píše: „Nesetkal jsem se hned s M. [Mistrem], nýbrž nejdříve s tím, koho on vyslal.“

A musíme pohlížet na setkání osmnáctiletého Rudolfa Steinera s bylinkářem Felixem Koguzkim (1833-1909) jako na zvlášť důležitou událost roku 1879, neboť to byl pro Rudolfa Steinera první člověk, s nímž mohl otevřeně mluvit o svých vnitřních zážitcích. To byla významná pomoc, jelikož duchovní osamělost, která počala již v časném dětství, vzrostla obzvláště v této třetí životní epoše: „A tak tomu bylo všude tehdy s mým zřením duchovního světa. Nikdo nechtěl o něm nic slyšet.“ S tímto jednoduchým člověkem z lidu „se mohlo mluvit o duchovním světě jako s někým, kdo měl v tom zkušenost ... Projevoval se tak, jako by byl jako osobnost jen mluvícím orgánem pro duchovní obsah, který chtěl mluvit ze skrytých světů. Když jsem s ním byl pohromadě, bylo možno hluboce nahlížet do tajemství přírody“. „Byl dokonale zasvěcen do tajemství, jak působí všechny rostliny a jak souvisí s kosmem a s lidskou přirozeností. Pro něj byl styk s duchy přírody něčím samozřejmým, což sděloval bez entuziasmu, přece však vzbuzoval o to více nadšení.“

Zevně byl život Rudolfa Steinera v této epoše vyplněn na jedné straně jeho studii na Vysoké škole technické, „kde oficiální studia byla zaměřena na matematiku, chemii, zoologii, botaniku, mineralogii a geologii“, na druhé straně se seznámil v prvním roce vysokoškolského studia s Karlem Juliem Schroerem, který přednášel o dějinách německé literatury. Toto setkání bylo podloženo hluboce karmicky.

V osobnosti Schroerově potkal Rudolf Steiner vynikajícího zástupce německé kultury 19. století, jemuž vděčil za podstatné poznatky v oblasti estetiky. „Přitažlivé na něm bylo to, co bylo lidské. Bylo to u něho jako v idealistické oáze uprostřed vyschlé materialistické německé poušti vzdělanců.“ V této době se Schroer zcela zaměstnával studiem Goethova díla. Jeho celé myšlení a život byl obrácen ke Goethovi. Pracoval na vydání a úvodu druhého dílu Fausta a vydal již díl první.“

Později se vyjádřil Rudolf Steiner o svých intimnějších rozhovorech se Schroerem o Goethovi: „Měl jsem skutečně vždy pocit, když jsem tak seděl se Schroerem samotem, že byl přítomen ještě někdo třetí: Goethův duch.“ Hluboká úcta a láska, kterou choval Schroer k velkému básníku, přenesla se také na Rudolfa Steinera a prohloubila jejich přátelské vztahy. Později byl povolán na doporučení Schroerovo ke spolupráci na vydání Goethových přírodovědeckých spisů. Na ně se potom mohl odvolávat ve svých prvních spisech o teorii poznání, když vyvíjel svou duchovně- vědeckou metodu.

Tak mělo setkání se Schroerem velký význam ve vnitřním i vnějším životě. Přesto ho mohl následovat jen až k jistému stupni: „Schroer byl idealista ... Cítil život v bytí idejí. Pro mne byl život ducha za idejemi“. Zde existuje podstatný rozdíl mezi Schroerem a Rudolfem Steinerem. Tak se stává zjevnou tragedie nejlepších duchů druhé poloviny 19. století, neboť nemohli ještě nalézt přístup k nové duchovnosti Michaelově, která počala v roce 1879 opět působit. Nemohli proniknout skrz vysoký a krásný svět idejí k reálnému duchu. Tak lze spatřovat v setkání se Schroerem znamení, které postavilo vedení světů na životní cestu Rudolfa Steinera, znamení, které poukázalo na smysl a význam jeho vlastního poslání a naznačilo mu, že se může v podstatě spoléhat jen na vlastní síly.

Díky těmto vnějším a vnitřním zážitkům byl připraven na konci svého třetího sedmiletí a na počátku své sluneční periody (21. - 42. rok) na setkání s tím, kterého později nazýval „svým učitelem“. Tímto setkáním je uzavřena epocha učňovských let Rudolfa Steinera a před ním leží - jak to odpovídá rosikrucianské tradici - stupeň tovaryše.

Toto setkání má již rysy nového principu zasvěcení. Podstata tohoto principu spočívá v tom, že žák musí vždy učinit první krok a teprve potom následuje odpověď duchovního světa. Ve slovech Krista „Klepejte a bude vám otevřeno“ je vysloven tento princip pro všechny budoucí časy. Také v zasvěcení Parsifalově je to obsaženo, když musí v grálském hradě ze soucitu a lásky jako první vyslovit otázku po smyslu těchto dějů.

O tomto významném setkání, které se uskutečnilo nedlouho před tím, než bylo Rudolfu Steinerovi dvacet let, řekl: „Můj Felix byl jaksí jen předzvěstným oznamovatelem oné jiné osobnosti, která použila onoho prostředku, aby v duši chlapce, který přece již stál uvnitř spirituálního světa, podnítila regulární, systematické věci, s nimiž musí být člověk ve spirituálním světě seznámen. Ona osobnost použila ... vlastně děl Fichteových, aby na to navázala jistá pozorování, z nichž vyplývaly věci, v nichž by mohly být hledány zárodky k ‚Tajné vědě‘, kterou muž, jenž se vyvinul z chlapce, později napsal. A mnohé, z čeho vznikla

„Tajná věda“, bylo tehdy probíráno v návaznosti na věty Fichteovy.“ Jak uvádí Schuré, ukázal učitel tehdy Rudolfu Steinerovi také dva hlavní odpůrce, s nimiž se má na duchovní cestě měřit: s býkem veřejného mínění a s drakem materialistické přírodní vědy. V těchto obou obrazech se dají lehce poznat dva hlavní odpůrce, Lucifer a Ahriman. Již od časného mládí cítil Rudolf Steiner, že je jeho posláním vklouznout do kůže draka, aby ho přemohl. Nyní pozvedl jeho učitel to, co on nosil po mnoho let ve svém nitru, do plného vědomí a potvrdil to.

Setkáním s „učitelem“ bylo vše, co Rudolf Steiner až do této doby spirituálně prožíval, systematizováno a jaksi pozvednuto na nový stupeň. Od této doby nabývá vnitřní zkušenost přisnosti a objektivitu, což je vlastní vědám geometrie a matematiky: „Před duší se mi postavilo duchovní zření, které nespočívalo na nějakém temném mystickém citu. Naopak probíhalo v duchovní činnosti, která se dá úplně srovnat s průhledností matematického myšlení. Blížil jsem se duševnímu pojetí, v němž jsem mohl uvěřit, že smím nazírání na duchovní svět, které jsem v sobě nosil, pokládat za oprávněné také před fórem přírodovědeckého myšlení. Bylo mi, když tyto zážitky táhly mou duši, dvaadvacet let.“ Tak byl Rudolf Steiner připraven na další, na sluneční periodu svého života tímto intenzivním vnitřním vývojem a okulturními zkušenostmi, které učinil při práci na Fichtovi, kterého můžeme nazvat „filosofem já“. V této době měly být věnovány všechny síly záhadě lidské bytosti nebo tajemství já, v němž se soustřeďuje všechna moudrost o člověku. Stála před ním úloha „opět spojit vědu a náboženství, uvést Boha do vědy a přírodu do náboženství.“ Ale mystérium já nelze, duchovně pozorováno, oddělit od mystéria slunečního, a proto právě tak málo od mystéria Kristova. Neboť Kristus jako světový Logos produhovňuje celou přírodu, proniká svým světlem duchovní světy a působí současně jako božská osoba v nejskrytějším, nade vše nejposvátnějším nitru pravého já člověka. Jen proto, že se Kristus spojil mystériem Golgoty se Zemí a od té doby působí také v každém jednotlivém lidském já, může spojit svět ducha a přírodu.

Když se Rudolf Steiner ocitl na prahu další velké životní epochy, stál před ním úkol poznávat působení Loga v přírodě a v lidském já a dovést tajemství tohoto působení k bezprostřednímu duchovnímu zření.